

ศึกษาแนวทางการพัฒนาความสามัคคีของชุมชนด้วยหลักสาราณียธรรม
ในตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย
A Guideline Study of Developing the Harmony of Community with the
Principles of Saraniyadhamma in Wat Loung Subdistrict,
Phonpisai District, Nongkhai Province

เจ้าอธิการสมชัย ปโมทิโต (ชาวนา)
Chao Athikan Somchai Pamothito (Chaona)
บุญส่ง สิ้นจุนอก
Bunsong Sinnok
พระมหาประทีป อภิวัตโน
Phra Maha Prateep Aphiwattano
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E: mail: 6502205005@mcu.ac.th

(Received: July 28, 2024/ Revisec: December 7, 2024/ Accepted: December 27, 2024)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาหลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาสภาพความสามัคคีของชุมชนในตำบลวัดหลวง (3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาความสามัคคีของชุมชนด้วยหลักสาราณียธรรม ในตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร แล้ววิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า

หลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทช่วยเสริมสร้างความรู้สึที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกัน อยู่เสมอ ประกอบด้วย 1) เมตตากรรม 2) เมตตาจิตกรรม 3) เมตตาโมกกรรม 4) สาธารณโภคิตา 5) สีลสามัญญตา 6) ทิฏฐิสามัญญตา เป็นหลักธรรมที่ชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นด้วย

สภาพความสามัคคีของชุมชนในตำบลวัดหลวง (1) หลักความสามัคคี (2) ประโยชน์ของความสามัคคี (3) ความขัดแย้งกันในชุมชน (4) การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน (5) โทษของการขาดความสามัคคีในชุมชน และ (6) การสร้างความสามัคคีในชุมชน ยังขาดความสามัคคีใน 4 ด้าน ได้แก่ (1) ขาดการ

พร้อมเพรียงกันทางกาย ไม่ช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมการทำงานของหมู่คณะให้สำเร็จลุล่วง (2) ขาดความพร้อมเพรียงกันทางใจ (3) ขาดพลังในการทำงาน (4) ถือทิฐิภูมิมานะ

แนวทางการพัฒนาความสามัคคีของชุมชนด้วยหลักสารานิยธรรม ดังนี้ 1) การส่งเสริมความสามัคคีทางกาย คือ (1) เมตตากายกรรม ปรับใช้ด้านกาย ให้เกียรติกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง (2) เมตตาวิจิตรกรรม ปรับใช้ด้านวาจา การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม (3) สาธารณโภคี ปรับใช้ด้านเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก (4) สีลสามัญญตา ปรับใช้ด้านประพฤติตนเสมอกัน การประพฤติปฏิบัติดำรงตนอยู่ในสังคมด้วยความถูกต้อง 2) การส่งเสริมความสามัคคีทางใจ คือ การใช้หลักเมตตาโมกกรรม การปรับความคิดเห็นเข้าหากัน การให้ความเคารพยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น

คำสำคัญ : แนวทางการพัฒนาความสามัคคี; ชุมชน; หลักสารานิยธรรม

Abstract

This research aims to (1) study the principle of Saraniya Dharma in Theravada Buddhism, (2) study the state of community unity in Wat Luang Sub-district, (3) study the guidelines for developing community unity with the principle of Saraniya Dharma in Wat Luang Sub-district, Phon Phisai District, Nong Khai Province. This research is qualitative by studying document data and analyzing data from interviews with 25 key informants.

The research results found that:

The principle of Saraniya Dharma in Theravada Buddhism is a principle that will always create good feelings towards each other. It consists of 1. Metta-kaya-kamma, 2. Metta-vaci-kamma, 3. Metta-manokamma, 4. Sa-tha-ra-bhokita, 5. Sila-samanyata, and 6. Ditthi-samanyata. These are principles that the community uses as a tool to create unity.

The state of community unity in Wat Luang Sub-district: (1) Principle of unity, (2) Benefits of unity, (3) Conflict in the community, (4) Resolving conflicts in the community, (5) Disadvantages of lack of unity in the community, and (6) Creating unity in the community. There is still a lack of unity in 4 areas: (1) lack of physical harmony, not helping to support and promote the group's work to be completed (2) lack of mental harmony (3) lack of energy in working (4) holding on to conceit

The guidelines for developing community unity with the Saraniya Dhamma principles are as follows: 1) Promoting physical unity: (1) Metta-kaya-kamma, adjusting the

physical aspect, showing respect both in public and in private (2) Metta-vachi-kamma, adjusting the verbal aspect, speaking only good things (3) Satha-tha-bhoki, adjusting the aspect of generosity and sharing, not taking sides (4) Sila-samanyata, adjusting the aspect of equal conduct, behaving and living in society correctly 2) Promoting mental unity: using the principle of Metta-manokamma, adjusting opinions to each other, respecting and accepting the opinions of others.

Keywords: Guidelines for developing unity; community; The principles of the Dhamma

1. บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์มีการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นหมวดหมู่มิได้ใช้ชีวิตอยู่เพียงคนเดียวตามลำพังแต่อย่างใด เนื่องจากมนุษย์ต้องทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอดเวลา ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและแต่ละชีวิตต่างก็ต้องการที่จะเสริมสร้างความสุข ความมั่นใจ และความปลอดภัยให้กับตนเองอยู่เสมอสังคมจึงเป็นแหล่งรวมศูนย์ทางความคิด ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา เพื่อแสวงหาคำตอบทุก ๆ อย่างให้กับตนเองสังคมในทุกระดับชั้นเป็นแหล่งรวมคนหลาย ๆ คนเข้าด้วยกันซึ่งในจำนวนผู้คนเหล่านั้น แต่ละคนต่างก็มีชีวิต มีจิตวิญญาณมีความรู้สึกนึกคิด และมีจุดหมายปลายทางที่แตกต่างกันออกไป และด้วยเหตุนี้เองบางครั้ง จึงทำให้สังคมต้องเกิดปัญหาหรือมีความสับสนวุ่นวายขึ้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านความคิดของแต่ละคน ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่สังคมมีปัญหาขึ้นจะเป็นด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้หมดสิ้นไปได้ ก็หาเป็นใครที่ไหนไม่หากแต่เป็นหน้าที่ของสมาชิกทุก ๆ คนนั่นเองที่จะต้องสามัคคีร่วมใจกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมของตนเองให้ดีและมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นความสามัคคีจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวงความสามัคคีจึงเป็นแหล่งพลังอันยิ่งใหญ่ที่จะสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุก ๆ คนควรที่จะตระหนักเอาใจใส่ (ชัยวัฒน์ อัตพัฒน และวิธาน สุชีวคุปต์, 2538)

อย่างไรก็ตามมนุษย์จำเป็นต้องมีการพัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมไว้ 6 ประการในหมวดธรรมที่เรียกว่า “สาราณียธรรม 6” ประกอบด้วย 1) เมตตาการุณยธรรม คือ การกระทำต่อกันด้วยเมตตา การแสดงกิริยาอาการที่สุภาพต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ให้ความช่วยเหลือกันไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามกัน 2) เมตตาจารีธรรม คือ การแสดงออกถึงความเมตตาปราณีต่อกันทางวาจา การช่วยบอกแจ้งในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนตักเตือนในทางที่ถูกที่ควรด้วยความปรารถนาดี มีวาจาสุภาพให้ความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3) เมตตาโมกขธรรม คือ การตั้งจิตปรารถนาดีต่อกันกับเพื่อนร่วมสังคม หมู่คณะเดียวกัน มีจิตคิดทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน มองกันแต่ในแง่ดี ไม่มีความระแวงสงสัย ในกันและกัน 4) ส

ธารณโศก คือ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันต่อกันและกัน การแสดงความเอื้อเฟื้อโอบอ้อมอารีด้วยการแบ่งปัน แจกจ่าย ลาภผล สิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรมให้ทุกคนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้ประโยชน์ร่วมกัน 5) สีสสามัญญตา คือ ความเป็นผู้มีศีล ความประพฤติเสมอกันกับบุคคลอื่นการประพฤติปฏิบัติดำรงตนอยู่ในสังคมด้วยความถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม เคารพกติกา ระบียบของสังคมไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ 6) ทิฏฐิสามัญญตา คือ ความเป็นผู้มีทิฏฐิหรือความเห็นเสมอกัน การปรับความคิดเห็นเข้าหากัน การให้ความเคารพยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น กล่าวคือ ยอมรับความคิดเห็นของคนหมู่มาก แม้จะไม่ถูกใจก็ตาม ยึดหลักอุดมคติแห่งความดีงามหรือมีจุดมุ่งหมายสูงสุดอันเดียวกัน ซึ่งมีความหมายว่าหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอในยามที่ระลึกถึงกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นด้วยหากสังคมใดต้องการที่จะเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น ก็ควรที่จะต้องนำเอาหลักธรรมธรรมทั้ง 6 ประการ ไปใช้อยู่ตลอดเวลา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/8/274/368)

ดังนั้น การอยู่ร่วมกันของชุมชนจำเป็นต้องนำหลักธรรมของศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อให้สังคม ชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ขจัดป้องกันปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นหรือมีขึ้นได้ในสังคมปัจจุบัน หากสังคมไม่มีการป้องกันที่ดี นั่นก็คือ ภูมิรู้ ภูมิธรรมและภูมิป้องกันที่ว่ามี ได้แก่ คำสอนเรื่องสาราณียธรรมในการอยู่ร่วมกันให้มีความสุข จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความมีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกัน ความมีน้ำใจเป็นเรื่องที่ทุกคนทำได้ โดยไม่ต้องใช้เงินใช้ทองมากมาย เพียงแต่แสดงความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ หรือแม้แต่การการมีส่วนร่วมช่วยกันพัฒนาสังคม กันับว่า เป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจ บุคคลที่ปรารถนาจะให้สังคม ชุมชน ของตนเองนั้นมีความสุขนั้น ทำได้ไม่ยากเลย มันอยู่ที่ความความคิด ความรู้สึก และหัวใจของเราเอง เท่านั้น ที่จะสั่งให้ตัวเองลงมือทำ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2547) อย่างไรก็ตามประเด็นปัญหาอยู่ที่ว่า ชุมชนตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย มีความสามัคคีในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กิจกรรมพัฒนาวัด กิจกรรมพัฒนาโรงเรียน กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน และกิจกรรมอนุรักษ์ผืนป่าของชุมชน มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนยังไม่ค่อยเห็นความสำคัญในกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางสังคมต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชนร่วมกันด้วยความสามัคคี โดยผู้วิจัยเห็นว่า หลักสาราณียธรรม ที่เป็นหลักพุทธธรรม อันเป็นพื้นฐานของชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชนตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีสัมมาทิฏฐิเพื่อสันติสุขของคนในชุมชนและสังคม ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ด้วยหลักสาราณียธรรม คือหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยการสอนให้คนมีความเสมอภาคและเสรีภาพ ไม่ได้บังคับให้เชื่อ สอนให้คนใช้เหตุผล สอนให้สังคมเกิดความสามัคคีกันและรวมกลุ่ม สอนให้คนประพฤติดีมีศีลธรรม หลักสาราณียธรรม เป็นธรรมที่ส่งเสริมความพร้อมเพรียงความสมัครสมานสามัคคีของหมู่คณะ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการของประชาธิปไตย หลักธรรมแห่งสาราณียธรรม 6 ประการ คือ 1) จะทำอะไรก็ทำต่อกันด้วยเมตตา 2) จะพูดอะไรก็พูดต่อกันด้วยเมตตา 3) จะคิดอะไรก็คิดต่อกันด้วยเมตตา 4) ได้มาแบ่งกัน กินใช้ 5) ตั้งอยู่ในความประพฤติเสมอกัน 6) มีความเสมอกันโดยทิฏฐิ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประชาธิปไตย ถ้าประชาชนไม่ยึดถือหลักการแห่งประชาธิปไตยร่วมกันก็ถึงอวสาน เพราะฉะนั้น สมาชิกทุกคนจึงต้องมีอุดมการณ์และมีหลักการร่วมกัน (พระมหาอุดม สารเมธี, 2550)

จากความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการพัฒนาความสามัคคีของชุมชนด้วยหลักสาราณียธรรม ในตำบลวัดหลวง อำเภอโพธารมณ์ จังหวัดหนองคาย” เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมเชิงพุทธทางสังคม เพื่อส่งเสริมความสามัคคี สร้างสันติสุขในการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในสังคม และพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ มีความเป็นปึกแผ่นในชุมชนอันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้า อันจะเป็นประโยชน์ต่อวัด บ้าน ชุมชนในพื้นที่ ที่มีความเชื่อเรื่องพญานาค กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นประจำทุกเดือน การใช้แนวทางการสร้างความสามัคคี การมีส่วนร่วมเชิงพุทธ จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการพัฒนาชุมชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาหลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2.2 เพื่อศึกษาสภาพความสามัคคีของชุมชนในตำบลวัดหลวง อำเภอโพธารมณ์ จังหวัดหนองคาย
- 2.3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาความสามัคคีของชุมชนด้วยหลักสาราณียธรรม ในตำบลวัดหลวง อำเภอโพธารมณ์ จังหวัดหนองคาย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาในเชิงเอกสาร ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้มาซึ่งการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในชุมชนตำบลวัดหลวง อำเภอโพธารมณ์ จังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีวิจัยไว้ ดังนี้ 1. การศึกษาในเชิงเอกสาร ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 2. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ จากหนังสือ ตำรา สื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นงานวิชาการ บทความ วิชาการสารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเอกสารที่แสดงให้เห็นถึงการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในชุมชนตำบลวัดหลวง อำเภอโพธารมณ์ จังหวัดหนองคาย 3. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลที่เป็นกระดาน หนังสือยินยอมในการให้สัมภาษณ์ ภาพถ่าย และการบันทึกวิดีโอ เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบของวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลด้านประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่สามารถให้ข้อมูลได้ในพื้นที่ ตำบลวัดหลวง อำเภอโพธารมณ์ จังหวัดหนองคาย จำนวน 25 รูป/คน ประกอบไปด้วย 1. พระสงฆ์ใน

ตำบลวัดหลวง จำนวน 3 รูป 2. ผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลวัดหลวง จำนวน 6 คน 3. ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 3 คน 4. ข้าราชการครู จำนวน 3 คน 5. ประชาชนในตำบลวัดหลวง จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 25 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างแบบสัมภาษณ์ มีขั้นตอนดังนี้

- 1) ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะวิจัยโดยการศึกษาวិเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา (ผู้ให้ข้อมูลหลัก) แล้วร่างแบบสัมภาษณ์
- 2) สร้างแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย
- 3) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและความเที่ยงตรง
- 4) นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขให้มีความถูกต้องของเนื้อหาตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา
- 5) นำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหา จำนวน 3 ท่าน
- 6) นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ
- 7) นำแบบสัมภาษณ์ลงสัมภาษณ์ลงพื้นที่ภาคสนามสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายตามที่ระบุ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
- 8) นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้จากการเก็บข้อมูล มาแยกข้อมูลในแต่ละประเด็นสำคัญ เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539
- 2) รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ จากหนังสือ ตำรา สื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นงานวิชาการ บทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเอกสารที่แสดงให้เห็นถึงการใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในชุมชนตำบลวัดหลวง อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย

3) ผู้วิจัยติดต่อบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอหนังสือความร่วมมือในการทำวิจัยจากบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไปยังกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 25 รูป/คน

4) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 25 รูป/คน จำนวน 25 ฉบับ และรับคืนมาด้วยตนเองทั้งหมดแล้ว ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์

5) เมื่อได้แบบสัมภาษณ์มาจำนวน 25 ฉบับ ถือว่าเป็นแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ สะดวก และง่ายต่อการค้นหาข้อมูล ในการจัดทำแฟ้ม เพื่อประโยชน์ต่อการค้นหาข้อมูล ประกอบด้วยแฟ้มข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยข้อมูล 2 ส่วน คือ 1. ข้อมูลที่เป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก วันที่ ช่วงเวลา สถานที่สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ครั้งที่ ชื่อผู้สัมภาษณ์ บทสัมภาษณ์ 2. ข้อมูลที่เป็นแบบวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งประกอบด้วย ชื่อผู้ให้ข้อมูล ชื่อผู้สัมภาษณ์ เหตุการณ์/สถานการณ์ และการตีความเบื้องต้น แล้วจึงทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา 3. เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นมาสรุป เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเขียนรายงานการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

4. ผลการวิจัย

หลักสารานุกรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอ ประกอบด้วย 1. เมตตากรรม 2. เมตตาจริกรรม 3. เมตตาโมกรรม 4. สาธารณโภคิตา 5. สีสสามัญญตา 6. ทิฏฐิสามัญญตา เป็นหลักธรรมที่ชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างสามัคคีให้เกิดขึ้นด้วย

สภาพความสามัคคีของชุมชนในตำบลวัดหลวง (1) หลักความสามัคคี (2) ประโยชน์ของความสามัคคี (3) ความขัดแย้งกันในชุมชน (4) การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน (5) โทษของการขาดความสามัคคีในชุมชน และ (6) การสร้างความสามัคคีในชุมชน ยังขาดความสามัคคีใน 4 ด้าน ได้แก่ (1) ขาดการพร้อมเพรียงกันทางกาย ไม่ช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมการงานของหมู่คณะให้สำเร็จลุล่วง (2) ขาดความพร้อมเพรียงกันทางใจ (3) ขาดพลังในการทำงาน (4) ถือทิฏฐิมานะ

แนวทางการพัฒนาความสามัคคีของชุมชนด้วยหลักสารานุกรม ดังนี้ 1) การส่งเสริมความสามัคคีทางกาย คือ (1) เมตตากรรม ปรับใช้ด้านกาย ให้เกียรติกกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง (2) เมตตาจริกรรม ปรับใช้ด้านวาจา การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม (3) สาธารณโภคิตา ปรับใช้ด้านเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ไม่แบ่งพรรคแบ่ง

พวก (4) สีสสามัญญตา ปรับใช้ด้านประพัตติตนเสมอกัน การประพัตติปฏิบัติดำรงตนอยู่ในสังคมด้วยความถูกต้อง 2) การส่งเสริมความสามัคคีทางใจ คือ การใช้หลักเมตตาโมกกรรม การปรับความคิดเห็นเข้าหากัน การให้ความเคารพยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น

5. อภิปรายผล

หลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอ ประกอบด้วย 1) เมตตาภาวกรรม 2) เมตตาจริกรรม 3) เมตตาโมกกรรม 4) สาธารณโมกิตา 5) สีสสามัญญตา 6) ทิฏฐีสสามัญญตา เป็นหลักธรรมที่ชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมพงษ์ อานนโธ (สุทธวิวัฒนา) (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมของชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเรื่องสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่ว่าด้วยหลักปฏิบัติ 6 ประการ ที่ได้สอดแทรกแนวคิดที่สำคัญเอาไว้ภายในอยู่ 3 อย่าง คือ 1) การเป็นผู้มีเมตตาที่เน้นในการแสดงความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุข โดยการแผ่เมตตาจิต คิดและทำประโยชน์แก่ผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม 2) การเป็นผู้มีศีลรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยตั้งอยู่ในความดีมีระเบียบวินัยไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ และ 3) ความเข้าใจที่ถูกต้องหรือสัมมาทิฏฐิ อันเกิดได้จากการมีกัลยาณมิตรที่ดีและการพิจารณาอย่างถูกวิธีจากโยนิโสมนสิการ จนก่อให้เกิดเป็นความสามัคคีกันของหมู่คณะ ความเชื่อและความสำคัญของประเพณีฮีต 12 ที่มีต่อชาวพุทธในชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า ในเขตตำบลเองได้มีการปฏิบัติบุญประเพณีฮีต 12 สืบทอดมาช้านาน จะถูกขับเคลื่อนด้วยพระสงฆ์ ตลอดทั้งปราชญ์ชาวบ้าน กิจกรรมที่เกิดจากงานบุญในประเพณีฮีต 12 ที่ชาวบ้านได้ร่วมกันปฏิบัติจะคอยเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมให้เกิดขึ้นได้โดยงานบุญที่ต้องอาศัยการเตรียมการจะส่งเสริม เมตตาภาวกรรม เมตตาจริกรรม และเมตตาโมกกรรม

สภาพความสามัคคีของชุมชนในตำบลวัดหลวง (1) หลักความสามัคคี (2) ประโยชน์ของความสามัคคี (3) ความขัดแย้งกันในชุมชน (4) การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน (5) โทษของการขาดความสามัคคีในชุมชน และ (6) การสร้างความสามัคคีในชุมชน ยังขาดความสามัคคีใน 4 ด้าน ได้แก่ (1) ขาดการพร้อมเพรียงกันทางกาย ไม่ช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมการทำงานของหมู่คณะให้สำเร็จลุล่วง (2) ขาดความพร้อมเพรียงกันทางใจ (3) ขาดพลังในการทำงาน (4) ถ้อยทีถ้อยอาศัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมโภชน์ สุวรรณรัตน์ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างสามัคคีในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบด้วยหลักพุทธธรรม” ผลการวิจัย พบว่า 1) การสร้างความสามัคคีในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบชุมชนมีแนวทางการสร้างความสามัคคี 4 แนว ได้แก่ การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ผ่านกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ การประกอบอาชีพและขยายเครือข่ายการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มตามธรรมชาติของชุมชนตามความสนใจและกิจกรรมทางสังคม การสืบสานประเพณี วัฒนธรรม 2) หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการสร้างสามัคคีในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบที่ชาวบ้านใช้ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน มากที่สุด คือ หลักสาราณียธรรม รองลงมาคือ หลักอปริ

หานิยธรรม หลักสัปปุริสธรรม และ หลักสังคหวัตถุตามลำดับ หลักธรรมที่ชาวบ้านใช้ในการประกอบอาชีพมากที่สุด คือ หลักสาราณียธรรม รองลงมาคือ หลักสัปปุริสธรรม หลักอปริหานิยธรรม และสุดท้าย คือ หลักสังคหวัตถุ หลักธรรมที่มีความสำคัญกับการรวมกลุ่ม อันดับแรก คือ หลักสาราณียธรรม รองลงมาคือ หลักอปริหานิยธรรม หลักสัปปุริสธรรม และสุดท้ายคือ หลักสังคหวัตถุ หลักธรรมที่มีความสำคัญกับการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี อันดับหนึ่ง คือ หลักสาราณียธรรม รองลงมาคือ หลักอปริหานิยธรรม หลักสัปปุริสธรรม และหลักสังคหวัตถุตามลำดับ 3) การบูรณาการการสร้างสามัคคีในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบด้วยหลักพุทธธรรม หมู่บ้านทั้งสิบหมู่บ้านไม่ได้เลือกและไม่ได้เน้นหลักธรรมใด หลักธรรมหนึ่งในการสร้างความสามัคคีแต่การสร้างสามัคคีของหมู่บ้านนั้น ขึ้นกับกิจกรรมแต่ละกิจกรรมของชาวบ้าน ซึ่งหมู่บ้านได้เลือกใช้รูปแบบการสร้างสามัคคีแบบบูรณาการหลักธรรมแต่ละหลักธรรมมาผสมผสานกันตามความเหมาะสมของกิจกรรมและกลุ่มคนที่มาร่วมกิจกรรมนั้น ๆ 4) แนวทางและสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบการสร้างสามัคคีในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบด้วยหลักพุทธธรรม” เรียกว่า MMMSH Model คือ มีเมตตากรุณาต่อกัน (Mercy) มีการพบปะสังสรรค์พูดคุยกันอย่างต่อเนื่อง (Meeting)

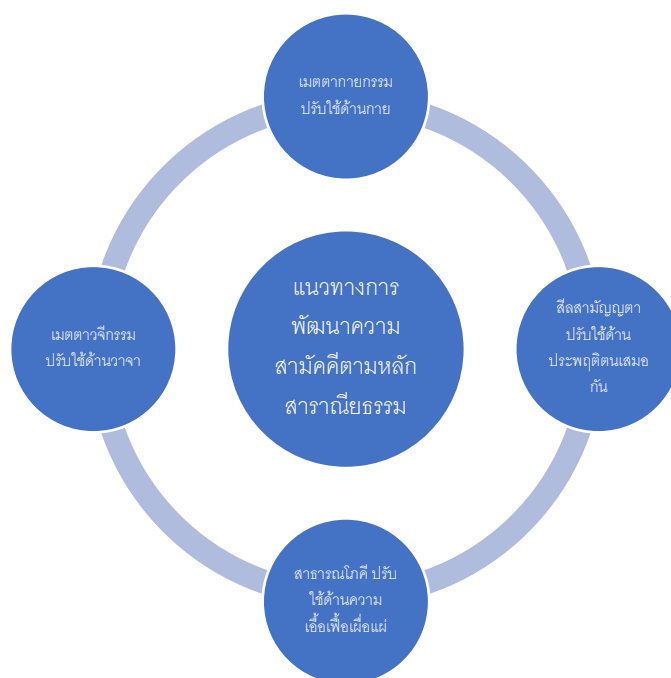
แนวทางการพัฒนาสามัคคีของชุมชนด้วยหลักสาราณียธรรม ดังนี้ 1) การส่งเสริมความสามัคคีทางกาย คือ (1) เมตตากายกรรม ปรับใช้ด้านกาย ให้เกียรติก้นทั้งต่อหน้าและลับหลัง (2) เมตตาวจีกรรม ปรับใช้ด้านวาจา การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม (3) สาธารณโภคี ปรับใช้ด้านเอื้อเพื่อแบ่งปัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก (4) สีลสามัญญตา ปรับใช้ด้านประพฤติตนเสมอกัน การประพฤติปฏิบัติดำรงตนอยู่ในสังคมด้วยความถูกต้อง 2) การส่งเสริมความสามัคคีทางใจ คือ การใช้หลักเมตตาโมกกรรม การปรับความคิดเห็นเข้าหากัน การให้ความเคารพยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์อมร อมโร (สีด้า) (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านช่อง ตำบลช่อง อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง” ผลการวิจัยพบว่า หลักสาราณียธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาท พระพุทธเจ้าตรัสถึงธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่เคารพกันกัน เพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความสามัคคี เพื่อความไม่ทะเลาะวิวาท สามารถสรุปได้ เป็น 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก คิด พูด ทำ ด้วยเมตตา มาจาก สาราณียธรรม 3 ข้อ คือ เมตตากายกรรม (ทำด้วยเมตตา) เมตตาวจีกรรม (พูดด้วยเมตตา) และเมตตามโนกรรม (คิดด้วยเมตตา) ประการที่สอง ในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตรงกับสาราณียธรรมข้อ สาธารณโภคี (แบ่งปันให้เท่าเทียมกัน) ประการที่สาม ในการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นที่ว่า “การที่ทุกคนประพฤติตนอยู่ในกรอบกติกาโดยเท่าเทียมกัน” ตรงกับสาราณียธรรมข้อสีลสามัญญตา (มีศีลเสมอกัน) ประการที่สี่ ในการมีส่วนร่วมของชุมชน นั้นที่ว่า “การที่ต่างคนต่างพยายามปรับความคิดความเห็นของตนให้ถูกต้องลงรอยเดียวกัน” ตรงกับสาราณียธรรมข้อทิวฐิสามัญญตา (มีความเห็นลงรอยกัน) การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านช่อง ตำบลช่อง อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวพันกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนคิดริเริ่มจัดทำเป็นกิจกรรมหรือโครงการ เช่น กิจกรรมพัฒนา วัด โรงเรียน โครงการชุมชนรักษ้ำป่าต้นน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม เพราะว่าประชาชนในชุมชนเป็นผู้รู้ถึงสภาพปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ของชุมชนตนเองเป็นอย่างดี แนว

ทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านช่องนั้น เริ่มมาจากสถาบันทางสังคม คือ ครอบครัวที่ช่วยอบรมให้เรียนรู้ระเบียบของสังคม รวมทั้งถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกใหม่ที่ถือกำเนิดขึ้นมา เช่น การพูด การแต่งกาย การดำรงชีวิต การรู้จักพิจารณาว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ตลอดจนการเรียนรู้แบบแผนและวิธีปฏิบัติตนตามระเบียบของสังคม สถาบันศาสนา ทำหน้าที่ช่วยสนองความต้องการด้านจิตใจ เสริมสร้างกำลังใจให้สมาชิกในสังคมศาสนาเป็นที่ยึดถือ และใช้เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะ ผู้นำทางศาสนาเป็นตัวเชื่อมหลักระหว่างผู้คนในชุมชนและศาสนา ผู้นำของสงฆ์ เป็นผู้ที่มียศบารมีอย่างมากในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่อสมาชิกในชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับวัดหรือองค์กรต่าง ๆ ผ่านวิธีการเผยแผ่

6. องค์ความรู้ที่ได้รับ

แนวทางการพัฒนาความสามัคคีของชุมชนด้วยหลักสาราณียธรรม ประกอบด้วย 1) เมตตา ภาวกรรม ปรับใช้ด้านกาย 2) เมตตาวาจกรรม ปรับใช้ด้านวาจา 3) สาธารณโภคี ปรับใช้ด้านเอื้อเฟื้อแบ่งปัน 4) สีลสามัญญตา ปรับใช้ด้านประพฤติตนเสมอกัน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ภาครัฐควรช่วยส่งเสริมสนับสนุน กิจกรรมการมีส่วนร่วมทางชุมชน เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของประเทศ เพื่อเป็นการแสดงออกร่วมกับชุมชนในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของชุมชน

2) ภาครัฐในพื้นที่ควรส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน เพื่อรักษาไว้ซึ่งการแสดงออกการสร้างความร่วมมือ ความสามัคคี คติความเชื่อและคุณค่าในการสร้างความสามัคคีทางชุมชนที่ยั่งยืน

3) ภาครัฐควรส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีในชุมชน โดยเฉพาะการเคารพซึ่งกันและกัน ผู้น้อยเคารพและให้เกียรติผู้ใหญ่หรืออาวุโสกว่า ผู้ได้บังคับบัญชาให้เกียรติผู้บังคับบัญชาแสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันภายในชุมชน

1.4) วัดควรจัดกิจกรรมในการสร้างความสามัคคีกลมเกลียวให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในการเรียนรู้แล้วสร้างแบบแผนของการดำเนินชีวิต คิดดีต่อกันไม่คิดอิจฉาริษยาหรือไม่คิดมุ่งร้ายพยาบาทหากทุกคนคิดแล้วปฏิบัติเหมือนกันความสามัคคีก็เกิดขึ้น

7.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) วัดควรที่จะมีกิจกรรมการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในชุมชน เพื่อที่จะเป็นการเรียนรู้หลักธรรมให้เกิดการพัฒนาตนเองที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการสร้างความสามัคคีที่กระทำเพื่อเป็นส่วนร่วมของชุมชน

2) วัดควรที่จะสร้างสถานที่เรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนไว้ภายในวัด เพื่อที่จะเป็นการสร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจในแต่ละกระบวนการของวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนนั้น ได้คุณค่าอะไรทั้งต่อตนเองและต่อชุมชน

3) หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ควรที่จะส่งเสริมและสนับสนุน กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้วัดเป็นสื่อกลางในการจัดกิจกรรม เพื่อที่จะเป็นการสะท้อนปัญหาของชุมชนในแต่ละด้าน เพื่อที่ภาครัฐนั้นจะได้นำไปปรับเพื่อที่จะเป็นการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาการใช้หลักสาราณียธรรม 6 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนได้อย่างไร

2) ควรศึกษาการสร้างรูปแบบการเรียนรู้หลักสาราณียธรรม 6 เพื่อการศึกษาที่เข้าใจง่าย หรือจะเป็นผลผลิตสื่อการเรียนรู้หลักสาราณียธรรม 6 เพื่อชุมชน

3) ควรศึกษาหลักพุทธธรรมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแต่ละด้าน เพื่อพัฒนาชุมชนเชิงพุทธสมัยใหม่

4) ควรศึกษาคติธรรมของประเพณีทางสังคม เพื่อสร้างความสามัคคี และเป็นแหล่งเรียนรู้ในการพัฒนาเป็นรูปแบบของชุมชนเข้มแข็ง

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ และวิธาน สุชีวกุปต์. (2538). *หลักการดำรงชีวิตในสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2547). *ธรรมานุญชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พระมหาอุดม สารเมธี. (2550). *ความสามัคคีนั้นสำคัญนัก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: ระฆังทอง.

พระมหาสมพงษ์ อานนโธ (สุทธีวรรณ). (2563). *การศึกษาประเพณีฮีด 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมของชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมุห์อมร อมโร (สีดา). (2562). *แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านช่อง ตำบลช่อง อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมโภชน์ สุวรรณรัตน์ และคณะ. (2560). *การสร้างสามัคคีในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบด้วยหลักพุทธธรรม*. คุษณินิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาพุทธศาสนศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Atthaphat C. and Suchiwakun W. (1995). *Principles of Living in Society*. 4th ed. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka, Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing House.

- Phra Phromkunaphon (P. A. Payutto). (2004). *The Constitution of Life*. 30th ed. Bangkok: Saha Thamik Company Limited.
- Phra Maha Udom Saramethi. (2007). *Unity is Very Important*. 2nd ed. Nakhon Pathom: Rakhangthong.
- Phra Maha Sompong Ananto (Suthiwanna). (2020). *A Study of the 12 Heet Traditions as a Factor Promoting the Saraniya Dharma Principles of the Pho Chai Subdistrict Community, Mueang District, Nong Khai Province*. Master of Buddhist Studies Thesis, Department of Buddhism. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Sommu Amorn Amorn (Dam See). (2019). *Guidelines for the Application of Saraniyadhamma Principles in Community Participation in Ban Chong, Tambon Chong, Amphoe Na Yong, Trang Province*. Master of Buddhist Studies Thesis, Major in Buddhism. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Suwannarat P., et al. (2017). *Creating Unity in a Model Sufficiency Economy Village with Buddhist Principles*. Doctor of Philosophy in Religious Studies Thesis, Department of Buddhist Studies. Graduate School: Mahamakut Buddhist University.